

TÜRK YURDU DERGİSİNDE İKTİSAT YAZILARININ ANALİZİ (1911-1931)

Ümmet ERKAN*

Öz

1838 yılında İngiltere ile imzalanan 'Baltalimanı Ticaret Sözleşmesi', Osmanlı Devleti'nin Batı sermayesinin açık pazarı haline gelmesine neden olmuştur. İmparatorluk, artan savaş maliyetleri karşılamak için borç alma yoluna gitmiş fakat bu borçlar, devlet için gerekli alt yapı yatırımlarında kullanılamamıştır. Sonuçta Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başlarında iktisadi açıdan istiklalini yitirmiş, Batı finans kapitalinin insafına terk edilmiştir.

Türk Yurdu dergisi 1911 yılında yayın hayatına başlamıştır. Amacı; "Türklüğün her alanda yükselmesi" olan dergide sosyoloji, iktisat, eğitim, tarih, dış Türkler gibi alanlarda yazılar yer almıştır. Dergi, Türklüğün karşı karşıya kaldığı sorunlara yönelik bir çıkış yolu arayışında olmuştur.

Türk Yurdu dergisinde dönemin iktisadi sorunları da ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin iktisadi esaretten kurtarılması için, dönemin uzmanlarına başvurulmuştur. Parvus, Osmanlı maliyesi ve iktisadının bir analizini yapmış ve çözüm önerilerinde bulunmuştur. Cumhuriyet sonrasında başlayan liberal/korumacı iktisat tartışmaları da dergide kendine taraftar bulmuştur. Bu çalışmada Türk Yurdu dergisinde 1911-1931 yılları arasında yer alan iktisatla ilgili yazıların analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Yurdu Dergisi, iktisat, Türk burjuvazisi, Osmanlı iktisadi yapısı, milli iktisat.

THE ANALYSIS OF ECONOMY ARTICLE IN THE TURK YURDU MAGAZINE (1911-1931)

Abstract

The Baltalimanı Trade Contract, which was signed with England in 1838, caused the Ottoman Empire to become the open market of Western capital. To bear the increasing cost of wars, the Empire borrowed money from other countries but this money wasn't be able to be used for the necessary infrastructure on behalf of the community. As a result, in the beginning of the 20th century, Ottoman Empire lost its independence in terms of economics and it was left to the mercy of the Western capital.

The Turk Yurdu Magazine started its edition life in 1911. The journal whose aim is 'the advancement of Turkishness in every field' had articles on sociology, economy, education, history and external Turkish people. The Magazine tried to find solutions to the problems that Turkish people faced.

The economical problems in those years were also dealt with in the Turk Yurdu Magazine. It was consulted to the experts to save the Ottoman Empire from economical bandage. Parvus analysed the Ottoman finance and economics and suggested solutions. The liberal/protectionist disputes that started after the announcement of the Republic had also mustered up support. In this study, it is aimed to be analysed the articles about economy in the Turk Yurdu Magazine between the years 1911 and 1931.

Keywords: Turk Yurdu Magazine, economy, Turkish bourgeois, Ottoman economic structure, national economy.

GİRİŞ

19. yüzyılda hız kazanan Osmanlı modernleşme çabaları, İmparatorluğun kurtuluşu için farklı fikir akımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu fikir akımları içerisinde ilk ortaya çıkan Osmanlıcılıktır. Fransız Devrimi'nin yıkıcı sonuçlarını azaltmayı amaçlayan Osmanlıcılık, Fransız milleti gibi bir millet inşa etme amacını taşımıştır. Tanzimat Fermanı (1839) ile birlikte uygulamaya konulan Osmanlıcılık, din, dil, köken farklı gözetmeksizin bütün Osmanlı tebaasının

* Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

eşit kabul edilmesi esasına dayanmıştır. Fakat bu kozmopolit Osmanlı milleti, ne gayri Müslim tebaa ne de Müslümanlar tarafından kabul görmemiştir. Özellikle İmparatorluğun Batı pazarları ile bütünleşik Balkan topraklarında, ayrılıkçı eğilimler artmıştır. Rusya, Avusturya gibi ülkelerin ayrılıkçı ayaklanmalara verdiği destek de bölgede istikrarsızlığın sürmesine yol açmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Pancermenizm'in de etkisi altında milliyetçilik özellikle etnik temellerle yeniden tanımlanmıştır. Pancermenizm'i Panslavizm izlemiştir. Panslavizm ve Pancermenizm, dağınık Alman ve Slav milletlerini tek bir siyasi idare altında birleştirmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde milletlerin dil, tarih, etnografya, kültür, folklor gibi çeşitli alanlarda bıraktığı izleri takip eden bilimsel çalışmalarda büyük artış yaşanmıştır. Oryantalistlerin öncülük ettiği bu çalışmalar arkeolojik çalışmalarla birlikte milletlerin 'saklı' tarihlerinin gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Aynı dönemde Türk dil, tarih, edebiyat, kültürü üzerine çalışmalar da yapılmıştır. Özellikle V. L. Coq, L. Cahun, W. Barthold, W. Thomsen, İ. Manulef, A. Vambery vb. (Karakaş 2000: 94-95) tarafından yapılan araştırmalar, Türk medeniyetinin köklü bir uygarlık olduğu tezinin güçlenmesini sağlamıştır. Aynı dönemde Ali Suavi, Ahmet Mithat Paşa, Şemsettin Sami, Necip Asım, Veled Çelebi gibi Türk aydınları da bu çalışmaları gazete ve dergilerde yayınlamıştır. Bu yayınlar, Türk milletinin köklü, büyük ve güçlü bir millet olduğu inancının güçlenmesini sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde Osmanlıcılığın iflasi ile birlikte İslamcılık güçlenmiştir. II. Abdülhamit döneminde izlenen Panislamizm, İmparatorluğun Müslüman tebaasını birleştirmeyi amaçlamıştır. Sultan Abdülhamit, hilafeti siyasal bir manivela olarak kullanarak, Osmanlı yurttaşlarını ortak bir kimlik etrafında birleştirmeye çalışmıştır. Bilhassa 'Aşiret Mektepleri' vasıtasıyla taşradaki aşiret liderlerinin çocuklarının bağlılıklarını sağlamaya çalışmıştır. II. Abdülhamit eğitim, alt yapı, bayındırlık ve kalkınma atılımlarıyla Osmanlı Devleti'ni bütünleştirmeye çalışmıştır.

II. Abdülhamit döneminde Batı başkentlerine kaçan Ahmet Rıza, Mizancı Murat, Sabahattin Bey, Ali Suavi, Abdullah Cevdet gibi aydınları birbirlerinden farklı düşünceler içerisinde olsalar da Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için Batılılaşma/modernleşmenin zorunlu bir durum olduğu görüşüne varmıştır. Özellikle Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Rıza Tevfik gibi aydınların temsil ettiği Batılılaşma kanadı, İmparatorluğun Batı'yı "gülü ve dikenini ile" alması gerektiği konusunda ısrarcı olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda en son ortaya çıkan fikir akımı, Türk milliyetçiliği olmuştur. Türk milliyetçiliği, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu, Türk kimliği etrafında bütünleşmek olarak görmüştür. Osmanlı Devleti'nde Türk milliyetçiliğinin gelişiminde en önemli katkı, Rusya Türklerine aittir. Rusya Türkleri içerisinde özellikle Tatar ve Azeri aydınların milliyetçiliğinin kurumsallaşmasında önemli katkıları olmuştur. Azerbaycan'ın kaderini değiştiren bölgede petrol yataklarının keşfedilmesi olmuştur. Bölgeden petrol ihracatı, başta Bakü olmak üzere Azerbaycan'ın modernleşmesini sağlamıştır (Eliyev 1988). Bakü'de kurulan büyük petrol endüstrisi bir Azeri burjuvazisinin doğmasını da sağlamıştır.

Tatarların Rusya içerisinde ayrıcalıklı bir yer edinmelerini sağlayan, Rusların dinsel engeller yüzünde giremedikleri Orta Asya pazarlarına Tatarların aracılık etmesi olmuştur. Tatarlar bu ticaretten büyük kazançlar sağlamıştır (Georgeon 2009: 5). Kazan, Orenburg, Simbirsk gibi Tatar şehirlerinde güçlü bir Tatar burjuvazisi doğmuştur. Tatar burjuvazisi çocuklarını Rus okullarına göndermiş, iyi eğitim görmelerini sağlamıştır. Bu çocuklar arasında Yusuf Akçura, Sadri Maksudi Arsal gibi Türk milliyetçiliğinin önemli isimleri yer almıştır.

Rusya'nın bütün Türkistan'ı ele geçirmesi ve bölgede denetimi sağlaması, Tatarların ticari imtiyazlarına büyük bir darbe vurmuştur. Ayrıca III. Aleksander dönemi tanassur (Hıristiyanlaştırma) politikası, Tatarlar için ikili bir baskı yaratmıştır. Hıristiyanlığı kabul eden ailelere imtiyazlar verilmiştir. Tatarlar bu baskıyı kırabilmek için İsmail Gaspıralı öncülüğünde eğitimden, ticari hayata kadar bir dizi atılımlar yapmıştır. Ayrıca Gaspıralı'nın fikri temellerini attığı "dilde, fikirde, işte birlik" mottosu ile Osmanlı Türkleri ile birleşerek Rus yayılcılığına karşı bir direnç noktası oluşturma çabaları öne çıkmıştır. Köklü bir eğitim reformu yapılmadan milli uyanışın sağlanamayacağını düşünen Gaspıralı, geliştirdiği "usûl-ü savtiye" adlı yeni metot ile kısa bir sürede okuma yazma öğrenmeyi olanaklı hale getirmiştir. Batılı metotları ve yenilikleri kullanan Gaspıralı, İslam dini ile uyumlu bir modernleşme gerçekleştirmeyi denemiş ve Rusya Müslümanlarının milli uyanışına öncülük etmiştir.

II. Meşrutiyetin İlanı (1908) İmparatorluk'ta görece bir özgürlük atmosferi yaratmıştır. Bu dönemde çeşitli amaçlar güden dernek, vakıf, gazete, dergi ve yayınlarda büyük artış görülmüştür. Farklı fikir akımları kendilerine taraftar kazanmak için sahaya çıkmıştır. Bu dönemde Rusya Türklerinin öncülük ettiği Türkçü örgütlenme ve dergilerde büyük bir artış görülmüştür. İstanbul'daki ilk Türkçü örgütlenme Türk Derneği olmuştur. Türk Derneği Nizamnamesi, Aralık 1908 yılında Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Celal Rıza Tevfik ve Ahmet Hikmet gibi kurucu üyeler tarafından hazırlanarak kaleme alınmıştır (Tunaya 1988: 414). "Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki asar, e'f'al, ahvalini ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin asar-ı âtikasını [eski eserlerini], tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnologiyasını, ahval-ı içtimaiye [toplumsal durumunu] ve medeniyet-i hazıralarını [şimdiki medeniyetlerini], Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak, ayrıca da dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tasdik etmektir." (Anonim 1911: 165).

Türk Derneği siyasi amaç taşımayan, Türk dili, tarihi, etnografya, kültürü gibi ilmi alanlarda çalışmalar yapmayı amaçlayan bir dernektir. Derneğin üyeleri içerisinde Boyacıyan Agop, Vladimir Gordlevsky, Rahip Karaçurun gibi gayri Müslimler de yer almıştır. Türk Derneği beyannamesine göre; Türkçe hakkında Doğu'da ve Batı'da yazılmış ne kadar eser varsa bunlar dikkatle incelenecektir. Bunu yaparken de sadece dilbilim değil sosyoloji, etnoloji, arkeoloji gibi bilimlerin bulgularından da yararlanılacaktır. Unutulmaya yüz tutmuş eski eserler gün yüzüne çıkarılacaktır. Osmanlı Türkçesinin bütün Türkler arasında yaygınlaşmasına çalışılacaktır. Dernek önemli Türk merkezlerinde şubeler açmayı da planlamıştır. Burada kütüphaneler kurulması, dergi ve gazeteler bulundurulması amaçlanmıştır.

Türk Derneği, Türk Derneği Dergisi adı altında bir de dergi çıkarmıştır. Dergi, 7 sayı çıkabilmiştir. Bu sayılarda özellikle Türkçenin Farsça, Arapça kelimelerden arındırılması konusunda Ahmet Hikmet (1911: 47) İsmail Hakkı (1911: 131) gibi isimlerin yazılarına yer verilmiştir. Türk Derneği dergisi içerisinde Pantürkizm'i savunan Rusya Türkleri ile Osmanlı Türkologları arasında bazı görüş ayrılıkları, derginin ömrünün uzun olmamasına neden olmuştur (Arai 2003: 48). Derneğin faal üyelerinden Miralay Raif Fuat, Miralay Necip Asım Bey'lerin askerlik görevlerine dönmeleri, Veled Çelebi Efendi'nin Konya Büyük Çelebiliğine tayin olunması, Yusuf Akçura'nın İstanbul dışına çıkması, dernek toplantılarının seyrekleşmesine ve derginin kapanmasına neden olmuştur. Derneğin resmi bir kapanış tarihi görünmemesine rağmen, dernek

üyelerinin büyük çoğunluğu 1911'de kurulan Türk Yurdu ve 1912'de kurulan Türk Ocağı'na geçmişlerdir. Böylece dernek işlevsiz hale gelmiştir.

Türk Derneği'nden sonra kurulan diğer bir Türkçü örgütlenme Türk Yurdu Cemiyeti'dir. Türk Yurdu Cemiyeti, 18 Ağustos 1327'de (31 Ağustos 1911) kurulmuştur (Tunaya 1988: 415). Kurucu üyeleri; Mehmet Emin, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzâde Ali, Doktor Akil Muhtar ve Yusuf Akçura'ydı. Cemiyet, Yusuf Akçura mesul müdürlüğünde, 17 Teşrinisani 1327 (30 Kasım 1911)'de Türk Yurdu Dergisini çıkarmaya başlamıştır. Türk Yurdu dergisi, Türk Yurdu Cemiyeti'nin yayın organı olarak çıkmaya başlamış fakat cemiyetin ömrü uzun sürmemiştir. Cemiyetin üyeleri bir süre yeni kurulan Türk Ocağı'na katılmışlardır.

Türk Yurdu dergisi, Türk Ocağı ile kader birliği yapmış ve Ocağının resmi yayın organı haline gelmiştir. Türk Ocağı ise 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) tarihinde resmen kurulmuştur. Ocağın kurucuları; Mehmet Emin, Ağaoğlu Ahmet, Dr. Fuat Sabit Beylerdir. İlk yönetim kurulunda Ahmet Ferit başkanlığa, Yusuf Akçura ise başkan yardımcılığına seçilmişlerdir (Sarınay 1994: 144). Türk Ocağı, gündelik siyasetten uzak kalarak, Türklüğün her alanda yükselmesini amaçlamıştır. Türklüğün yükselmesi için de kültürel etkinliklerde bulunmayı amaçlamıştır (Üstel 1997: 100-104).

Türk Yurdu dergisinde dil, tarih, edebiyat, dış Türkler, iktisat, eğitim, sanat, mimari, gezi notları, kitap tanıtımı, sağlık gibi başlıklar altında yazılar yayınlanmıştır. Özellikle dikkati çeken başlıklardan biri "Türklük Şuûnu", "Türk Dünyasından Haberler" gibi bölümlerdir. Türk dünyasında önemli gelişmeler, yeni çıkan kitaplar, vefat haberleri dergide sık sık kendine yer bulmuştur. Türk Yurdu dergisinin yayın ilkeleri incelendiğinde, derginin siyasi kamplaşmalardan uzak kalarak Türklüğün her alanda yükselmesini hedeflediği görülmektedir (Akçura 2008: 168).

Türk Yurdu dergisi son derece ağır koşullar altında yayın hayatına başlamıştır. Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşları (1912-1913) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Türk milletini bir varlık yokluk mücadelesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Özellikle Balkan Savaşları, Türk milleti açısından bir dönüm noktası olmuştur (Karpuz 2012: 92). Her alanda ağır bir baskı altında bulunan Osmanlı Devleti, iktisadi alanda da ağır bir esaret altında kalmıştır. Osmanlı iktisadi yapısının gayri milli oluşu ve Batı sermayesinin Osmanlı Devleti'ni yarı sömürge haline getirmiş olması, devletin elini kolunu başlamış, Türk milletini Dünyu Umumiye'nin insafına bırakmıştır (Pamuk 2010: 231). Bu iktisadi esaret zincirini kırmak için dergi, iktisadi alana özel bir ağırlık vermiş, bu konuda dönemin mütehasşislerini dergide yazı yazmaları için ikna etmeye çalışmıştır. Bu çağrılara duyarsız kalmayanlardan biri Rus Yahudi'si A. Israel Helphand Parvus olmuştur. Parvus, Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısına yönelik realist analizlerde bulunmuştur.

Bu çalışmada Türk Yurdu dergisinde 1911-1931 yılları arasında yayınlanmış iktisatla ilgili yazıların analizi hedeflenmiştir. Bunun için de arşiv ve kaynak taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu yazıları uygun bir bağlamda değerlendirmek için dönemin iktisadi koşulları da ele alınmıştır. Bu çalışmanın, Türk milli devletinin kuruluşu ve sonrasında yaşanan temel iktisadi sorunları anlamaya yönelik bir katkı sağlaması hedeflenmiştir.

18 VE 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN İKTİSADİ DURUMU

1838 yılında Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi M. Ali Paşa'ya karşı İngiltere'nin desteğini almak için imzaladığı Baltalimanı Ticaret Sözleşmesi'nin iktisadi alanda yıkıcı etkileri olmuştur. Bu antlaşma, pek çok iktisatçı tarafından mali bir milat olarak görülmüştür (Pamuk 2010: 205). Bu antlaşmayı aynı yıl Fransa ile daha sonra da diğer Avrupa devletleri ile imzalanan antlaşmalar

izlemiştir. Sander'e göre (2011: 291) bu antlaşma, Osmanlı Devleti'ni Avrupa mallarının açık pazarı haline getirmiştir.

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde hacmi hızla büyüyen ithal mallarına karşısında, Osmanlı üreticileri rekabet edemez duruma gelmiştir. Özellikle atölyelerde üretilen emek yoğun Osmanlı imalat sanayisinde büyük bir gerileme göze çarpmıştır. Örneğin 1820'den 1914'e kadar Avrupa'dan ithal edilen pamuklu tekstil ürünlerinde 100 kattan fazla artış görülmüştür (Pamuk, 2010: 208). İngiltere gibi sanayileşmiş ülkelerde işçi ücretleri 19. yüzyılın ortalarından itibaren artış gösterirken Anadolu'da geleneksel el tezgâhlarında işçi ücretleri düşmüştür.

Osmanlı Devleti açısından diğer bir iktisadi sorun da dış borçlanma konusu olmuştur. Devletin gelirlerinin giderlerini karşılayamaması, dış borç almayı zorunlu kılmıştır. Dış borçlanmada Avrupalı bankerlerin, dış borç alımı için yapmış olduğu baskılar da etkili olmuştur. İlk dış borç 1840'lı yıllarda alınmıştır. Kısa vadeli ve sınırlı olan bu ilk borçlanmaları (1856) Kırım Savaşı'nın olağanüstü masrafları için alınan dış borçlar takip etmiştir. Osmanlı Devleti tahvilleri Londra, Paris, Viyana ve Frankfurt gibi borsalarda satışa çıkarılmıştır (Pamuk, 2010: 230).

Osmanlı Devleti'nin aldığı borçlar piyasadaki borçlanma faizlerinin çok üzerinde ve yüklü miktarlarda olmuştur. Bu borçlar büyük ölçüde cari harcamalar, saray inşaatları, büyük ve güçlü bir donanmanın kurulması ve bürokraside maaşların ödenmesinde kullanılmıştır. 1873 yılında yeni bir dünya bunalımının habercisi olan borsa krizleri Avrupa ve Amerika borsalarını etkisi altına alınca Osmanlı Devleti yeni borç alamaz olmuştur. 1875 sonbaharında ise Osmanlı Devleti önce borçlarını yarı yarıya indirdiğini bildirmiş ve ertesi yıl ise tüm borçlarını ödemeyi durdurmuştur. 1875 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin dış borçları 200 milyon sterline yaklaşmıştır. Anapara ve faiz ödemeleri yılda 11 milyon sterlindi. Aynı yıllarda Osmanlı maliyesinin tüm gelirleri ancak 18 milyon sterlin civarındaydı. (Pamuk, 2010: 231). Devletin gelirlerinin yaklaşık % 60'ı faiz ödemelerine gidiyordu. Dış borçların tahsili konusunda 1881 yılında (28 Muharrem 1299- 20 Aralık 1881) "Düyun-u Umumiye İdaresi"nin kurulması kararlaştırılmıştır. 20. yüzyılın başlarında Düyun-u Umumiye idaresi kendi denetimi altındaki vergi gelirlerini artırmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin yirmiden fazla kentinde beş binden fazla çalışanı ile devasa bir kurum haline gelmişti.

19. yüzyılda Osmanlı iktisadi yapısının durumu pek iç açıcı görünmemektedir. Devletin gelirlerine el koyan uluslararası bir idare, gümrük duvarlarını yükseltip kendi üreticisini koruyamayan bir yönetim vardır. Osmanlı esnafı, küçük üreticisi Avrupa malları karşısında rekabet edemez duruma gelmiştir. Gelişmiş bir ulaşım ve demiryolu ağına sahip olmadığı için Osmanlı Devleti tarım alanında bile ithalatçı bir konuma gelmişti (Quataert 2004: 190-195).

Bu dönemde dikkati çeken bir diğer durum da Osmanlı Devleti'nin ekonomik faaliyetlerini kontrol altında tutan, çoğunlukla gayrimüslim azınlıklardan oluşan bir komprador burjuvazi yaratmış olmasıdır. Çoğunlukla Rum, Ermeni, Yahudi gibi azınlıklardan oluşan bu komprador sınıf İstanbul, Selanik, İzmir gibi Batı'ya açık Osmanlı pazarlarında iş yapmaktaydı. 1912 yılına ait istatistikler Osmanlı Devleti'nin iktisadi açıdan nasıl gayrimüslim burjuvazinin tekeli altında kaldığını göstermektedir (Tezel 2002: 97). 1912 yılında Osmanlı Devleti'nde iç ticaretle uğraşan 18.000 kadar işyerinin yüzde 15'i Türklere, yüzde 49'u Rumlara, yüzde 23'ü Ermenilere ve yüzde 19'u diğer Müslüman ve gayrimüslimlere aitti. 6.500 kadar imalat işyerinin yüzde 12'si Türklerin, yüzde 49'u Rumların, yüzde 30'u Ermenilere aitti.

Bu rakamlar Osmanlı Devleti'nin nasıl bir iktisadi esaret altında kaldığını net biçimde göstermektedir. İmparatorluğun gelirlerine el koyan bir Düyunu Umumiye vardır. İmparatorluk, kendi parasını basamamakta, Düyunu Umumiye'den izin almadan vergileri arttıramamaktadır. İktisadi esaretin, siyasi esareti de tetikleyeceği aşikârdır.

II. Meşrutiyet sonrasında iktidara gelen Jön Türklerin (İttihat ve Terakki) ele aldığı konulardan biri de iktisat politikaları olmuştur. İttihatçılar içerisinde liberal ve milli iktisat politikaları tartışılmıştır. Milli iktisat politikaları 1913 yılından sonra güçlenmiştir (Toprak 1982: 56). Kendileri alt ve orta sınıftan gelen ve özellikle azınlıkların sahip olduğu ayrıcalıklardan rahatsız olan İttihatçılar için milli iktisat, hem azınlıkların sahip olduğu ayrıcalıkların azaltılması, hem de milli bir burjuvazi yaratma amacını sağlamaya yönelik olmuştur. 1913 yılındaki İttihat ve Terakki Partisi kongresinde iktisadi kalkınmayı sağlamak amacıyla bazı kararlar alınmıştır. Partinin, Osmanlı Devleti'ni iktisadi açıdan kendi kendine yeten bir ülke haline getirmeyi amaçladığı belirtilmiştir. İktisadi bağımsızlığın, milli bağımsızlığın ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır. "İktisadın kendi kendine kifayet etmeyen, yani istiklal-i iktisadiye malik olmayan bir heyet-i içtimaiye, istiklal-i siyasisini kaybetmeye mahkûmdur." (Akçura 1913: 28).

İttihat ve Terakki Partisi, bu amaçlar için öncelikle kapitülasyonları kaldırmıştır. Barış döneminde uluslararası dengelerin izin vermediği böyle bir hamleyi yapmaya çekinen Osmanlı devlet adamları Birinci Dünya Savaşı'nı bahane ederek kapitülasyonları kaldırmıştır (Ahmad 2002: 59). Esas faaliyeti Osmanlı topraklarında olan yabancı şirketlerin Osmanlı tüzel kişiliğini kazanmaları istenmiştir. 1916'da Babıali seçici gümrük politikası izleyerek, gümrükleri dilediğince düzenleme olanağına kavuşmuştur. Yine aynı yıl kurulan İhracat Heyeti'yle ihracat, vesikaya bağlanmış; savaş döneminde ülkede ihtiyacı duyulan bazı tahıl ve stratejik maddelerin yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır. Savaşla birlikte, Babıali büyük kentlerin iâşesini örgütlemeye girişmiştir. Başlangıçta belediyelere verilen görev, bu birimlerin yetersiz kalışı sonucu İttihat ve Terakki'ye devredilmiştir. Cemiyetin İstanbul Murahhası Kara Kemal Bey'in gözetiminde kurulan Heyet-i Mahsusa-i Ticariye, başta kentin ekmek, şeker, gaz gibi temel tüketim sağlanmasını ve dağıtımını örgütlemiştir. (Toprak 1982: 744).

Görüldüğü gibi İttihatçılar bir yerli burjuvazi yaratmaya da çalışmıştır. Savaş döneminde İstanbul gibi şehirlerde ortaya çıkan açlığın önüne geçmek ve temel ihtiyaç mallarını temin etmek için bazı Türk girişimcilerine yetki verilmiş, bu durum yerli bir burjuvazinin sermaye biriktirebilmesini sağlamıştır. Bu, devlet destekli, devletin dağıttığı rant düzenini kontrol eden bir ticaret burjuvazisidir.

TÜRK YURDU DERGİSİNDE İKTİSAT YAZILARI (1911-1918)

Türk Yurdu dergisi, Türklüğü ilgilendiren her alanda yazılara yer vermiştir. Dil, tarih, eğitim, din, sanat, mimari, sağlık, Türk dünyasından haberler gibi bölümlere ilave olarak iktisat haberleri ve yazıları da dergide yer almıştır. Dergide iktisat yazılarına yer verilme nedeni şöyle ifade edilmiştir: "Türk Yurdu bir ihtisas mecmuası değildir; bununla beraber millî hars'ta millî iktisadın mühim mevki olduğunu pekiyi müdrük olduğundan, o da elinden geldiği kadar, yerinin müsaade ettiği derecede gayesi milliyet olmak üzere, makaleler neşretmekten geri kalmadı." (S. 1916: 353).

Türk Yurdu dergisi iktisatla ilgili yazılar için dönemin uzmanlarına başvurmuş fakat bunlardan bir netice çıkmamıştır. Derginin amacı, Osmanlı iktisadi yapısının analiz edilmesi ve iktisadi hayatın düzeltilmesi için nelerin yapılması gerektiği ile ilgili çözüm önerileri getirilmesidir. Bu çağrıya olumlu yanıt veren isim, Osmanlı Devleti'nde Parvus Efendi ismiyle

anılan A. Israel Helphand Parvus olmuştur. Parvus'un Türk Yurdu Dergisinde makale yazma süreci, dergi yönetimi tarafından şöyle izah edilmiştir: "Türk Yurdu idaresi, memleketimizin tanınmış Türk muktesitlerine [iktisatçılarına] müracaat etmedi değil; fakat vaatten başka bir şey alamadı. Nihayet Türk değilse de, umum insanlar gibi Türklere de acıyan ve Osmanlı memleketinin iktisadî ahvâlini sağlam bir usul ve nazif bir nazarla tetkik ve tahlil eyleyen Parvus Efendi'ye müracaat etti ve muavenet-i tahrîriyesini [yazılarıyla yardımcı olmasını] temin edebildi. Muhterem Parvus Efendi'nin Tanin ve Jön Türk'teki makaleleri ilim ve iktidarını pek açık göstermiş olduğundan, kâri'lerimizin [okuyucularımızın] bu muaveneti temin etmemizden dolayı memnun olacaklarını zannediyoruz. Vakıa Parvus Efendinin iktisadî ve içtimaî mesleklerinin bazı mühim noktalarına Türk Yurdu iştirak edemezse de halkı sevmek, elden geldiği kadar fakir halka yardım etmek gibi en mühim bir esasta mumaileyhle [onunla] ihtilafımız yoktur." (Parvus, 1911: 262).

Parvus Efendi'nin taraftarı olduğu sosyalist görüşlerin dergi tarafından paylaşılmadığı ince bir biçimde belirtilmiş fakat onun ilmi yeterliliği ve objektif bakış açısının dergiye güç katacağı ifade edilmiştir. Parvus, 1867'de Rusya'da Yahudi anne babanın çocuğu olarak doğmuştur. Bu dönemde Rusya'da Plekhanov, Akselrod ve Zasulic gibi önemli Rus Marksistlerinden etkilenmiştir. Parvus, 19 yaşında İsviçre'ye gitmiş ve felsefe doktoru olmuştur. Marksizm'le burada tanışan Parvus, akademik hayatta başarı sağlayamayınca Almanya'ya giderek, Alman Sosyal Demokrat Parti'ye katılmıştır. Karl Kautsky, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg ve Karl Radek ile dostluk kurmuştur. Partinin en tanınmış teorisyenlerinden biri haline gelen Parvus'un Münih'teki evi sürgün Rus Marksistlerinden Lenin, Troçki gibi isimlerin uğrak yeri olmuştur.

1905'te Rusya'da devrim girişimine katılan Parvus, Troçki ile beraber St. Petersburg Sovyet'inin en önemli ismi olmuştur. Bu dönemde Rus devrimine yönelik bazı fikirler geliştirmiştir. Troçki, Rus orta sınıfının güçsüz olduğunu ve işçilerin devrime rehberlik etmesi gerektiğini savunuyordu. Kapitalist sistemi ciddi bir analize tabi tutan Parvus, 1904 yılında bir dünya savaşının çıkmasının kaçınılmaz olduğunu öngörmüştü. 1906 yılında başlayan karşı devrim hareketi ile birlikte pek çok devrimci ile beraber Parvus ve Troçki Sibirya'ya sürülmüştür. Buradan kaçarak Almanya'ya sığınan Parvus'un Alman Sosyal Demokrat Parti'ye geri dönüşü pek hoş karşılanmamıştır. Ona bazı suçlamalarda bulunulmuştur. 1910 yılında Alman Sosyal Demokrat Parti gazetesine yazılar yazmak amacıyla İstanbul'a gelmiş ve burada 5 yıl kalmıştır. Burada Jön Türklerin ekonomi politikaları üzerine danışmanlık da bulunmuştur.

Parvus, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılması yolunda cesaretlendirmiştir. Savaş sırasında da Almanya'nın kazanması yolunda savaş propagandası faaliyetlerine katılmıştır. Almanların Rusya'yı mağlup etmesi sonucunda Alman yüksek kültürü öncülüğünde bir Marksist devrimin Rusya'da yaşanabileceğini düşünmüştür. Parvus'un Alman Devleti'ni ikna ederek Rus sosyalistlerini İsviçre'de bir araya getirerek Çarlık rejimini devirme ve bir ittifak arayışına gittiği bilinmektedir. Almanya, bu çabaları maddi olarak desteklemiştir. Almanya'nın amacı Çarlık Rusya'sında iç karışıklıklar çıkararak onu savaşın dışına çıkarmaktır. Parvus'la işbirliği yapanlar arasında 1917 Devrimi'nin lideri Lenin'de bulunmaktadır. Bu durum Lenin'in Alman ajanı olmakla suçlanmasına kadar gitmiştir. Parvus'un bu desteğine rağmen Lenin devrim sonrasında Parvus'un Rusya'ya geri dönüşüne ilişkin talebine Lenin, "Devrimin gayesine kirli eller tarafından dokunulmamalıdır" şeklinde yanıt vermiştir. Parvus, Almanya'da kalarak Weimar Cumhuriyeti'nin danışmanlığı görevine devam etmiştir. 1924 yılında bir kalp krizi sonrasında ölmüştür (Tunçay 1978: 68).

Parvus'un yazıları Osmanlı iktisadi yapısının ne derece ağır bir çıkmazda olduğunu göstermiştir. Parvus, "Türkiye Avrupa'nın Mali Boyunduruğu Altındadır" başlıklı makalesinde, Batı ile Doğu arasındaki güç dengesizliğinden söz etmiştir. Ona göre Batı medeniyeti henüz çok gençtir. Doğu, geçmişte çok önemli başarılar göstermiştir. Bu zamanla daha net anlaşılacaktır. Bugün Batı, kendi maddi gücüne dayanarak Doğu üzerinde bir nüfuz sağlamıştır. Fakat bu sonsuza kadar sürmeyecektir. (Parvus, 1912b: 263).

Parvus'a göre Avrupa sermayesi, kendisi ile münasebette bulunan ülkeleri sömürerek mali bir boyunduruk altına almaktadır. Türkiye, Avrupa sermayesine, bilim ve sanatına ihtiyaç duyduğu için Avrupa bankalarının, Avrupa büyük sanayisinin esiri olmuştur. "Bugün bütün Avrupa'da ve sanayii cesime sahibi bulunan diğer memalikte hâkimiyeti sermaye ile onun tahtı esaretinde ezilmekte bulunan ahali arasında mücadele vardır. Ahalinin ekseriyeti ile sermayedarlar, birbirlerinden farklı menfaatleri birbirlerine makûs iki sınıf teşkil ederler ve sanayii cesime memalikin dâhili mücadeleleri ve Avrupa ile Asya beyninde meşhud mübarezeler [tanık olunan savaşlar] yirminci asır tarihinin alamet-i esasîyesidir [belirgin farkıdır]." (Parvus, 1912b: 263). "Türkiye kendisini siyasi esaretten tahlis edebilmek [kurtarmak] için evvel emirde iktisadi esaretten kurtulmalıdır. Türkiye için bundan başka halas yolu yoktur. Diplomatların bin türlü incelikleri bir şey yapamaz. Osmanlı iktisaden zayıf buldukça, dostları onu incitecekler, düşmanları soyacaklardır. Osmanlılar müstakil yaşamak isterlerse iktisaden kendi işlerini kendileri görebilecek bir hale gelmelidirler." (Parvus, 1912b: 263).

Parvus Batı sermayesinin emperyalist yönünü göstermiştir. Batı'nın kendisine bağımlı ülkeler meydana getirdiğini ve bu ülkelerin altyapısını sömürdüğünü, iktisaden kendisine bağlı ülkeler yarattığını belirtmiştir. Milli bağımsızlığın her şeyden önce iktisadi bağımsızlığa dayandığını belirten Parvus, Osmanlı Devleti'ne Batı'nın iktisadi güdümünden çıkması tavsiyesinde bulunmuştur.

Parvus, bir yandan Batı emperyalizmini suçlarken diğer yandan da Batı'nın homojen bir bütün olmadığını ve Batı içinde de farklı "Batılar" olduğunu vurgulamıştır. Ona göre bugün birbirinden farklı en az iki Batı vardır. Birisi resmi, diğeri ise millidir (Parvus, 1912e: 56-57). Resmi Batı, diplomasiye sahip düvel-i muazzama ve Avrupa maliyesinden ibarettir. Türkiye şu ana kadar bu Batı'yı tanımıştır. İlerleme ve kalkınma yolunda örnek alacağı Batı, bu Batı değildir. *Resmi Batı* şimdiye kadar Osmanlı Devleti'nin ilerlemesi için bir şey yapmamıştır. Siyasi ve ekonomik gücünü kullanarak Osmanlı Devleti'ni soymaya çalışmıştır. Osmanlı'nın Batı'dan az miktarda almış olduğu şeyler "adi" türdendir ve kendisine pahalıya mal olmuştur. "Türkiye için bir tarîk-i necat [kurtuluş yolu] varsa o da demokrasi tarikidir. Bu yolu size gösterecek yine Avrupa'dır. Fakat diplomatlar, bankerler ve fabrikacılar Avrupa'sı değil, kendi muhtekir ve müstebitleriyle mücadele etmekte bulunan demokrat Avrupa'dır." (Parvus, 1912e: 57).

Parvus aslında burada Batı'nın çelişmesini de göstermiştir. Bir yanda bütün yeniliklerin, gelişmelerin kaynağı olarak Batı yer alırken, öbür yanda sömürgeci, işgalci, ülkeleri esaret altına alan bir Batı vardır. Parvus, Osmanlı aydınlarına resmi değil, sivil Batı'yı örnek alın demektedir. Sivil Batı demokrasi, insan hakları, hukuk devleti gibi insani yönü ağır basan, az gelişmiş ülkelere insani yardımlarda bulunan Batı iken resmi Batı, ülkelerin alt yapısını, insan kaynaklarını, sermayesini sömüren, el koyan, insanları köleleştiren Batı'dır.

Parvus'un Türk Yurdu dergisindeki diğer bir yazısının konusu Osmanlı tarımı ve tarım politikaları hakkındadır. Tarımsal üretimin 19. Yüzyılın sonlarındaki iniş çıkışlarından ve ortaya çıkan fiyat hareketliliğinden söz eden Parvus, 1860 yılından itibaren zahire fiyatlarının

düşüğünü, bu fiyat düşüşünün % 50'leri bulduğunu söylemiştir. Zahire fiyatlarındaki bu düşüşte Kuzey Amerika kıtasının verimli, geniş arazilerinin tarıma açılması, Rusya'da tarımın ilerlemesi ve dünyada piyasaya sürülen ürün artışının etkisi olmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti gibi sanayileşmemiş ve ihracatının önemli bir kısmı tarıma dayanan ülkeler için mali zorluklar yaratmıştır. Tarımsal ürünlerin fiyatının düşmesi, tarımda makineleşme, yeni tarım alanlarının üretime açılması gibi modern tarıma yönelik yatırımlara ket vurmuştur. 1890'lardan sonra tarım ürünlerine artan ihtiyaç fiyatların yeniden yükselmesine yol açmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin tarım reformu yaparak ülkenin kalkınmasını sağlama imkânını artırmıştır. Pamuk, tütün gibi sanayi mamulleri, kuru ve yaş meyve ve sebze ihracatı, hububat üretimini artırmak, bunları uygun depolama ve kurulacak demiryolları ağıyla dış pazarlara satmak Osmanlı Devleti'nin ekonomik kurtuluşunu sağlayabilir (Parvus, 1913d: 20-24).

Parvus'a göre 1860 sonlarında başlayan fiyat düşüşü tarımsal üretimi olumsuz etkilemiş fakat 1890'lardan sonra artan fiyatlar tarımı yeniden önemli kılmıştır. Yani Osmanlı Devleti eğer doğru bir tarım politikası izlerse, fiyatı artan ürünlerini Avrupa pazarlarına satabilir. Bu durum devletin, dış ticaret dengesini de olumlu etkiler. Parvus'a göre Osmanlı İmparatorluğu'nda tarımsal üretimi arttırmak için alınması gerekli bir dizi önlemler vardır. O, bunları şöyle sıralamıştır:

1. "Aşar vergisi azaltılmalı yahut hiç olmazsa o derece tahdit edilmelidir ki, [sınırlandırılmalıdır] köylü daha ziyade tarla işletmek neticesi olarak elde edeceği fazla mahsulattan tamamen istifade edebilsin."
2. "Ucuz faizli itibar-ı mâlî bankaları lâzımdır."
3. "Köylünün ecdadından beri işletmekte olduğu arazinin tamamen onun mülkü olmak üzere kalması taht-ı temine alınmalıdır." (Parvus, 1911: 173).

Parvus'un tarımı düzenlemek için getirdiği çözüm önerileri içerisinde tarımsal üretimden alınan Aşar Vergisi'nin kaldırılması veya azaltılması, köylüye ucuz kredi desteği sağlanması ve bu toprakların köylüye devredilmesi yer almaktadır. Özel mülkiyetin köylünün kendi arazisini ekip biçerek, üretimi arttıracığını düşünmüştür. Kredi desteğinin sağlanması için de ileride ele alacağımız gibi kooperatif gibi bazı çözüm önerileri getirilmiştir. Aynı dönemde bazı bankalar da kurulmuştur.

Parvus, başka bir yazısında Osmanlı maliyesini ve bütçe yapısını incelemiştir. 1911 yılı bütçe verilerini inceleyen Parvus, gelirlerin dörtte birinin faize gittiğini belirtmiştir (Parvus, 1912a: 221). Osmanlı Devleti bütçe açıklarını ve borç ödemelerini kapatmak için yeni borçlar almaktadır. Avrupa devletleri yüksek faizler ile Osmanlı Devleti'ne borç vermekte ve bu borçların zamanında ödenmesini sağlamak içinde siyasi baskıda uygulamaktadır. İktisadi gücünü, siyasi güce dönüştürmektedir. Devlet, aldığı borçları da yatırımlara ve istihdama çevirememekte ve bu paralar çarçur edilmektedir. Parvus'a göre Avrupa finans kapitali verdiği kısa vadeli borçlarla, Osmanlı maliyesini daimi olarak Avrupa bankalarına bağımlı hale getirmiştir. Piyasada büyük bir nakit para sıkıntısı yaşanmasına rağmen, Osmanlı Devleti kendisi para basmamaktadır. Bu hak da Osmanlı Bankası'na aittir (Parvus, 1912c: 284).

Parvus'a göre Düyun-u Umumiye'de ihtiyat akçesi olarak iki milyon lira (rezerv olarak) bekletilmektedir. Paraya çok ihtiyacı olmasına rağmen Osmanlı Devleti bu parayı tahsil edememektedir. Bu paralar düşük faizlerle Avrupalı sermayedarlara borç verilmektedir (Osmanlı Devleti yıllık % 5-7,5 faizle borçlanırken, bu para Avrupalı bankerlere % 3 ile verilmektedir). Bu paralarla yabancı ülkeler finanse edilmektedir. "Bu suretle Devlet-i Osmaniye yeniden yeniye

istikrazlar [borçlanma] akdine mecbur oluyor ve Avrupa mâliyyûnu [malıyesi] ise bu fırsatlardan istifade ederek devlet-i müşârun-ileyhâyı [adı geçen devleti] yeni yeni teminat ile bağlıyor.” (Parvus, 1912c: 285).

Parvus’a göre Osmanlı Devleti artık Avrupa’nın kendini içine düşürdüğü bu çaresizlikten kurtarmak için gözünü açmalı, kendi mali politikalarını kendi belirlemelidir. Avrupa’nın dayattığı mali esareti kabul etmenin sonu yıkımdır, felakettir: “Vaktiyle Türkiye kavi bir devlet idi. Fakat o eski kuvvet artık mevcut değildir. Bugün Türkler, başkaları üzerinde icrâ-yı tahakküm [egemenlik kurmak] için değil, muhafaza-i mevcudiyet [var olanı korumak] uğrunda boğuşmak mecburiyetinde bulunuyor. Bu hakikati uzun uzadıya izah ve ispata ihtiyaç var mıdır? Eğer siz, milletinizin kanının son damlasını akıtmakta bulunduğunu hissetmiyor, payitahtınızın [başkentinizin] kapısı önünde gürlemekte olan top sesleri kalplerinizi sarsmıyorsa ve eğer siz, düşmanlar tarafından ihata edilmiş [sarılmış] ve sayd [avlamak] için takip edilmekte bulunan bir av hayvanı gibi sıkıştırılmakta olduğunuzu görmüyorsanız, size bir risale sahifelerin de bu hususa dair daha fazla ne söylenebilir?” (Parvus, 1913b: 200).

Parvus’un Osmanlı iktisadi yapısı ile ilgili analizleri, dönemin koşullarını göstermesi açısından son derece değerli analizlerdir Parvus İmparatorluğun içine düştüğü çaresizliği, devletin iktisadi açıdan nasıl eli kolu bağlı hale geldiğini göstermiştir. Parvus’un dediği gibi devlet, bütün kapıları kırılmış ve herkesin elini kolunu sallayarak girdiği bir konağa dönmüştür. Sahipsizdir, kimsesizdir. Eğer önlem alınmazsa bu hanenin sonu yıkımdır, felakettir. Parvus, adeta olacakları önceden ön görmüştür. Osmanlı Devleti’nin sonunun geldiğini açık bir biçimde göstermiştir.

Türk Yurdu dergisinde Parvus’un analizleri dışında da iktisatla ilgili yazılara yer verilmiştir. Dergide “İktisat Hazine-i Evrakı” adında Almanca bir esere dair yazılan değerlendirme yazısında, Almanya’nın iktisadi gelişme ve ilerlemesinde Osmanlı Devleti’nin öneminden söz edilmiştir. Kitabın Alman sanayisi ile Osmanlı tarım ve hayvancılığının bütünleşik bir pazar olarak birbirini destekleyebileceği dile getirilmiştir. Alman sanayisi için gerekli hammadde ve yer altı kaynaklarının Osmanlı topraklarından karşılanabileceği savunulmuştur (Anonim 1916a: 353).

Türk Yurdu dergisinde bu milli burjuvazi ve milli iktisat konularını destekleyici makaleler de yer almıştır. Bu yazılardan birinde Yusuf Akçura, kendisini bir “nasyonalist demokrat” olarak tanımladıktan sonra iktisat alanında atılması gereken adımlardan söz etmiştir (Akçura 1917: 160-161). Türk köylüsünün kalkındırılmasının önemli olduğunu belirten Akçura, ancak bunun yeterli olmayacağını, kendilerinin “Türkler köylü ve memurdur.” anlayışını değiştirmek istediklerini söylemiştir. Bunun için Batılı tipte bir Türk burjuvazisi oluşturmanın şart olduğunu savunan yazar bu Türk burjuvazisinin sadece kendi çıkarlarının peşinde olan milli olmayan burjuvanın yerini alacağını ve yeni girişimlerin sınıfsal temelini oluşturacağını söylemiştir. Kapitalizmin bir sermaye hareketi olarak büyük sermayeyi öncelediğini, küçük ve yeni gelişen sınıfların ise bu büyük sermaye karşısında rekabet edemediğini, bunu önlemeye yönelik kooperatifçilik gibi uygulamaların geliştiğini belirten Akçura, bütünüyle buna taraftar olmasalar da kooperatif şirketlerin büyük sermayeye karşı bir sermaye birliği sağlayarak rekabet etme şansı sunduğunu belirtmiştir.

Dergide kooperatifçilik üzerine de iki makale yayımlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde kooperatifçilik konusunu ilk ele alan Ethem Nejat olmuştur. Ethem Nejat, kooperatif şirketlerin Osmanlı toplum yapısına uygun olduğunu 1911 yılında yazdığı makalelerde belirtmiştir (Nejat 1911: 254-255). Türk Yurdu dergisinde ise bu konuyu ele alan, Avrupa’ya bu konuda araştırmalar

yapmak üzere gönderilen Ahmet Cevad'tır. Ahmet Cevad sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan sosyal sınıflardan ve özellikle işçi sınıfının maruz kaldığı sömürden söz etmiştir. Ona göre burjuvazi sürekli kâr ederken, işçi sınıfının insanca olmayan bir yaşama razı olması istenmiştir. Ahmet Cevad, kooperatifçiliğin nasıl doğduğundan da söz etmiştir. İngiltere'de Charles Horart'ın öncülük ettiği kooperatifçilik, küçük bir dükkânla başlamış, sonraları ise geniş bir uygulama sahasına kavuşmuştur. Ahmet Cevad, bugün Avrupa'da birçok ülkede sadece ticaret için değil, üretim yapan kooperatiflerin bulunduğunu, bunun işçi sınıfı açısından önemli bir yarar sağladığını ifade etmiştir (Cevad 1917a: 161-162).

1911 sonrası Türk Yurdu dergisinde iktisatla ilgili yazıların ana teması imparatorluğun içine düştüğü iktisadi sorunların tespiti ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri olmuştur. Parvus'un çok açık bir biçimde dile getirmiş olduğu bu analizler, özellikle derginin milli iktisat taraftarı olan isimleri tarafından daha korumacı bir iktisadi yapıya geçiş için kullanılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde dergide Türkistan'da ve Anadolu'da pek çok girişimcinin başarılarından söz edilmiştir. Kooperatifçilik fikri ile de özellikle Anadolu'daki Türk çiftçisinin ihtiyaç duyduğu kredi ve malların uygun fiyatlara ve pazarlara satılması için gerekli olan güç birliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

CUMHURİYET SONRASI TÜRK YURDU DERĞİSİNDE İKTİSAT YAZILARI (1924-1931)

I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin tam bir teslimiyeti ile sona ermesi ve İstanbul'un 1920'de işgali, Türk Ocağı etkinliklerine de büyük darbe vurmuştur. Türk Ocağı, Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğindeki milli mücadeleye destek vermiştir. İşgale karşı mitinglere öncülük eden Ocaklılar, sürekli baskı ve gözetim altında tutulmuştur. 1920 yılında İstanbul'daki Türk Ocağı Merkezine İngilizler tarafından iki kere baskın düzenlenmiştir. Bu baskınlarda, Türk Ocağı'nın evrakları tahrif edilmiştir. Artan baskılar, bazı Ocaklıların (Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu gibi) tutuklanması üzerine mücadeleye Ankara'da devam etme kararı alınmıştır (Sarıay 1994: 257).

Mustafa Kemal önderliğindeki milli mücadele 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile fiilen sona ermiş ve Türkiye Cumhuriyeti devleti uluslararası meşruiyete kavuşmuştur. Kurtuluş Savaşı'nı sona erdiren Lozan Antlaşması'nın en kritik konularından biri kapitülasyonlar konusu olmuştur. Hatta görüşmeler bu yüzden kesilmiştir. Uzun müzakereler sonunda Batılı müttefikler geri adım atmış ve kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Sadece 1929'a kadar dış ticaret rejimini Batılılara açık tutan bazı ödünler verilmiştir. Gümrük vergileri 1929'a kadar eski biçimde devam etmiş, sonrasında Türkiye Cumhuriyeti istediği gibi gümrük vergilerini düzenleme hakkına sahip olmuştur (Tanör 1998: 128-129).

Lozan görüşmeleri sürerken İzmir'de bir iktisat kongresi toplanmıştır. Mustafa Kemal'in isteği ile toplanan bu kongrede bazı kararlar alınmıştır. Alınan kararlar arasında yerli üretimin teşvik edilmesi, lüks ithalatın azaltılması ve ekonomiye katkısı olması koşuluyla yabancı sermayenin ülkeye girmesine izin verilmesi yer almıştır (İnan 1989: 19-22). Ayrıca reji idaresinin ve aşar vergisinin kaldırılması, "Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun günün ihtiyaçlarını karşılar biçimde yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. İşçilerin çalışma saatleri de düzenlenmiş ve 18 yaşından küçüklerin çalıştırılmayacağına yönelik kararlar alınmıştır.

Kongrede alınan kararlardan en önemlilerinden birisi yabancı sermayenin ülke yararı çerçevesinde, ülkede yatırım ve iş yapmasına devam kararı çıkmış olmasıdır. Korumacı bir iktisat yerine liberal bir iktisat politikası yürütülmeye başlanmıştır. Tunçay bu alınan kararlar ve izlenen

politikalarından yola çıkarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 1929 yılına kadar liberal bir iktisat politikası izlediğini belirtmiştir. Ona göre Türkiye Cumhuriyeti idaresi antiemperyalist bir tutum izlemesine rağmen antikapitalist değildir (Tunçay 1981: 185). Bunda şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti'nin yeterli sermayeye ve teknolojik alt yapıya sahip olmamasının etkileri büyüktür. Ülkenin ciddi bir dış sermayeye ihtiyacı vardır.

Türkiye'de ihtiyaç duyulan sermaye girişini sağlayacak yabancı banka sayısı 1923 yılında toplam 13 taneydi. 1923 sonrasında ise 4 yabancı banka kurulmuştur. Aynı yıl iki özel yasayla kurulmuş banka (1869 İstanbul Emniyet Sandığı ve 1888 Ziraat Bankası) ile iki ticaret bankası (1914 Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve 1917 İtibar-ı Milli Bankası) ve 13 tane yerel banka bulunmaktaydı. Bu bankalara ilave olarak 1924 yılında İş Bankası, 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası, 1927 Emlak ve Eytam Bankası ve 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuştur. Ayrıca İtibar-ı Milli Bankası, İş Bankası'na devredilmiştir. Görüldüğü gibi ülkede bankacılık sektöründe yabancıların payı hala çok yüksektir. Bunu azaltmaya yönelik olarak yeni kurulan milli bankalarla Türk burjuvazisine destek sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde çalışan nüfusun sektörlere göre dağılımı bize Türk ekonomisinin durumu hakkında bilgi verebilir. 1927 nüfus sayımına göre 13,5 milyon olan Türkiye nüfusunun yüzde 83,7'si kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Bu istatistik ülkede istihdamının büyük ölçüde tarıma dayalı olduğunu göstermektedir. Çalışan 5.350.000 nüfusun 4.370.000'i tarımda istihdam edilmektedir. Aynı yıl yapılan sayıma göre çiftçi aileleri sayısı 1.751.239 olup nüfus olarak 9.145.000 kişidir (Tunçay 1981: 189).

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayide de durum iç açıcı değildir. 1927 nüfus sayımına göre sanayide çalışan nüfus 300.000 kadardır (yaklaşık 267.000 erkek ve 32.500 kadın). İşyeri sayısı 65.000'dir. Sanayide çalışan nüfusun bütün çalışan nüfusa oranı ancak yüzde 5,5'tir. Çalışanların yoğunluğu tarımla ilişki sanayi dallarındadır. Bunun yanında dokuma ve madencilik diğer önemli sanayi alanlarını oluşturmaktadır (Tunçay 1981: 193).

Görüldüğü gibi bu yıllarda Türkiye bir tarım ülkesi görünümündedir. Sanayi üretimi çok cılız ve yetersizdir. Girişimci bir Türk burjuvazisinden söz etmek için henüz çok erkendir. Bir işçi hareketinden, sınıf çatışmasından söz edebilmek için gerekli sosyal koşullar oluşmamıştır.

Türk Yurdu dergisinde Cumhuriyet sonrasında iktisatla ilgili bir haberde Büyük Millet Meclisi'nin iş hayatını düzenlemek üzere yeni bir kanun taslağı hazırladığı ifade edilmiştir. Haberde, Yusuf Akçura'nın mazbata muharrirliği yaptığı kanunun ilk maddelerinin kabul edildiği söylenmiştir. İş hayatını düzenleyen kanunların çıkarılmasının gerekli olduğu ifade edilmiş, Osmanlı döneminde bununla ilgili bir düzenleme yapılamamış olduğu belirtilmiştir. Genellikle yabancı sermayenin denetimi altında çalışan Türk işçisinin her türlü sosyal haktan mahrum bırakıldığı ifade edilmiştir. Bunu önlemek, işçi-işveren ilişkisini belirli şartlara göre düzenlemek için bu kanuna ihtiyaç duyulduğu söylenmiştir. Kanunda, hem işçinin haklarının korunacağı ve hem de yabancı sermayenin yayılması ve gelişmesine çalışılacağı belirtilmiştir. Fakat kanunun henüz taslak halinde olduğu, içeriğinin henüz netleşmediği de söylenmiştir (Anonim 1926: 159-160).

Bu dönemde Türk Yurdu dergisinde iktisat yazıların sayısında azalma göze çarpmaktadır. Bu yazılardan birinde Salih Sami, geleneksel Türk el sanatlarından olan "Türk halıcılığını" konu edinmiştir. (Sami 1925: 254-259). Hamid Sadi Bey ise Türkiye'de ticaretin geliştirilmesi için yeni yollar ve özellikle demiryolu inşaatının önemi üzerinde durmuştur (Sadi 1927: 172-175). Ali Suad

ise iktisadi hayatın amacı ve bu konuda devlet düşen görevleri ele almıştır. Ali Suad, iktisadın bugün insanların daha rahat, konforlu ve huzurlu bir hayat sürmelerini temin etmeye çalıştığını belirtmiştir. Devletin iktisat alanında bütün hedefinin; “servet-i umûmîyi artırmak, yani onu muvazeneli ve mütenasib [uygun] surette milletin her sınıfı ve memleketin her köşesine tabii kabiliyetler ve istidadlara [yatkınlıklara] göre tevzi etmek [dağıtmak]” (Suad 1927a: 32) olduğunu ifade etmiştir. Ona göre devletin görevi refahı artırmak ve bunu sosyal sınıflar arasında dengeli bir biçimde paylaşmaktır.

Ali Suad, devletin iktisadi etkinlikleri olarak; bir malın üretilmesi veya dışarıdan ithali, bazı mamullerin vergiden istisna edilmesi yahut vergisinin artırılması, ulaşım araçlarının bazılarını kendisinin bazılarını ise yabancı sermaye ile işletilmesinin sağlanmasını belirtmiştir. Ali Suad yabancı sermayeye karşı olmadığını ifade etmiştir. Devletin düzenleyici olarak bazı malları kendisinin üretmesi ve bazısının üretimini kolaylaştırması gibi yarı liberal yarı devletçi bir ekonomi politikasını savunmuştur. Milli iktisat için devlete kendi üreticisini koruma, kendi kıymetlerini muhafaza etme, piyasanın istediği biçimde üretim yapma ve ülkenin öz kaynaklarını koruma gibi işlevler yüklemiştir.

Ali Suad, ülkedeki toplumsal sınıfların milli iktisat konusunda birleşmesini istemiş fakat bu konuya fazla eğilmeyerek mesleki örgütler üzerinde durmuştur. Kooperatifler şeklinde örgütlenen mesleklerin kendi çıkarlarını korumak adına önemli yararlar göreceğini belirten Ali Suad, bu örgütlerin kredi sağlama, malın değerini koruma ve üreticiyi koruma anlamında önemli işlevleri olduğunu söylemiştir (Suad 1927 b: 82-87).

Ali Suad’ın dikkat çektiği bir diğer durum da İstanbul’da sanayi ve ticareti elinde bulunduran Türk olmayan unsurlardır. Yazara göre İstanbul’un 800 bin nüfusu içinde yüz bini aşmayan gayrimüslim nüfus bütün sanayi ve ticarete egemendir. İçlerinde birkaç tane Türk unsura rastlanmamaktadır. Onlar da küçük üretici ve esnaftır. Görüldüğü gibi ekonomide gayrimüslim unsurların etkinliği henüz kırılamamıştır. Özellikle İstanbul’da örgütlenmiş ve Batı sermayesinin ileri kolunu oluşturan gayri milli burjuvazi ile mücadele devam etmektedir.

Suad, başka bir makalesinde de milli iktisat için alınması gerekli olan tedbirlerden söz etmiştir: Lüks tüketim azaltılmalı, tasarruf teşvik edilmeli, sermaye desteği sağlanmalı ve yerli malı tercih edilmelidir. Toplumda bir birlik duygusu yaratılarak milli iktisadi hedefler için çalışmaya teşvik edilmelidir (Suad 1927c: 165-169).

1929 yılı hem dünyada hem de Türkiye’de iktisadi alanda büyük kırılmalara neden olmuştur. Tarihe ‘büyük buhran’ olarak geçen iktisadi bunalım, Türkiye’nin 1923 yılında uygulamaya koymuş olduğu liberal iktisat politikalarından vazgeçip devletin öncülüğünde yeni bir iktisadi yapıya geçmesine neden olmuştur. 1931 yılında en yüksek noktasına çıkan buhran, genellikle “aşırı üretim”in varlığı ile açıklanmıştır (Tekeli ve İlkin 1977: 13). 1931’de tüm tarımsal ürünlerde artan stoklardan dolayı fiyatlar düşmüş ve tarım ürünlerindeki buhran tüm dünyayı hızla sarmıştır.

1929 dünya buhranının Türkiye’deki ilk etkileri paranın satın alma gücündeki azalma ile görülmüştür. Bu düşüşün temel nedenleri arasında, üretimin daralması ve Lozan Anlaşması çerçevesindeki kısıtlamaların kalkmasıyla ithalatın spekülatif olarak aşırı boyutta artması, dış ticaret açığının önemli oranda büyümesi, bunlara bağlı çok büyük çapta işsizlik olarak sayılabilir. Büyük buhran sırasında dünya ticaretinde hammadde fiyatları sanayi malı fiyatlarından daha fazla düşmüş, böylece ihracatın reel alım gücü azalırken, şeker, un ve kumaş gibi zorunlu sanayi

tüketim mallarının ithalatındaki daralmalardan dolayı toplumsal yaşamda sorunlar yaratmıştır. Türkiye'nin başlıca 5 ihraç ürününün dünya fiyatları 1929 ile 1932 arasında pamukta yüzde 48, fındıkta yüzde 73, incirde yüzde 52, üzümde yüzde 43 ve tütünde yaklaşık yüzde 50 oranında, toplam ihracat hacmi de aynı dönemde yüzde 30-40 oranında düşmüştür (Keyder 2003: 46-47). Bunalımdan çıkış yolu olarak da devletin ekonomiye müdahalesi öne çıkmıştır. Aynı dönemde Sovyetler Birliği uygulamış olduğu planlı ekonomi politikası ile buhrandan büyük bir yara almadan çıkmıştır. Bu gelişmeler Cumhuriyet idarecilerinin planlı ekonomiye olan ilgilerini artırmıştır. Böylelikle 1929 sonrasında şartlarında da dayatması ile devletçi bir ekonomiye geçiş olmuştur.

1929 ekonomik buhranı Türk burjuvazisinin ne kadar kırılğan bir yapıda olduğunu da göstermiştir. Henüz emekleme aşamasında olan burjuvazi bu uluslararası şokları kaldıracabilecek durumda değildi. Ticari kredilerin azalması, ihraç mallarının fiyatlarının düşmesi, ithal malların fiyatlarının artması art arda gelen iflaslara neden olmuştur.

1929 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İsmet İnönü bir konuşma yapmıştır (Anonim 1929b: 69-75). Buhranın ülke ekonomisi üzerindeki etkilerinden söz eden İsmet İnönü alınan bazı tedbirleri açıklamıştır. İthalata sınırlama getirilmesi, ithalatın devlet denetimine bırakılması ilk alınan tedbirlerdendir. Bu yasağa temel tüketim maddeleri olan çay ve kahve de dâhil edilmiştir. Üretim gücü neredeyse sıfır olan bir ülkenin sadece ithalata dayalı bir iktisadi yapıyla uzun süre ayakta kalamayacağını söyleyen İsmet İnönü, çare olarak tasarruf ve yerli malı kullanımını önermiştir. Karaborsacılar ve fiyat spekülâtörlerini de uyararak İnönü, bunlara karşı devletin sıkı tedbirler alacağını söylemiştir. 1929 yılında dış borç ödemelerinin de başladığını ifade eden İnönü, bundan böyle amaçlarının denk bir bütçe yapmak olacağını belirtmiştir.

İthalata getirilen sınırlama ile yerli malı kullanımı devletin kampanyaları ile teşvik edilmiştir. Buna Türk Ocakları ve Türk Yurdu dergisi de destek vermiştir. Yerli mallarının kalitesiz olduğu yolundaki iddiaların bir önyargı olduğu, Türk mallarının Avrupalı ürünlerle rekabet edecek seviyede olduğu savunulmuştur. Yerli malı kullanımı milli sanayimizin de gelişmesini sağlayacağı vurgulanmıştır: "Yapacağın hizmetin, iyiliğin zahmeti büyük değildir. Yerli malı bulduğun yerde yerli malı kullanmayı taahhüt etmekle, verdiğin ve tutacağın sözün manasını etrafındakilere anlatmakla vazifeni yapmış olacaksın... Kanaatimize göre yerli malı kullanmayı prensip ittihaz edenler çoğaldıkça memleketimizde iş ve işçi çoğalacak, tufeyliler azalacak, her gün bir iki aile ocağı daha namuskârâne çalışarak ekmek kazanmak çaresini bulacaktır." (N. 1929: 46-47).

Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi de yaptığı konuşmada yerli malı kullanımını teşvik etmiştir. Türklerin tarihte daima çalışkan, üretken bir millet olduğunu belirten Suphi, bugün Avrupa malı ürünlere karşı rekabet edebilmemiz için milli üretimin teşvik edilmesini, devlet himayesinde korunmasını ve Ocaklıların yerli malı ürünler tüketmelerini istemiştir. "Sulh günlerinde, harp günlerini düşün! Çuhayı kendin doku, Demiri kendin döv... Deriyi sen tabakla! Biz kendi aramızda ahdedtik, Toprağımızda tedariki mümkün olan hiçbir şeyi hariçten almayacağız." (Suphi 1929: 71).

Dergide yerli malı kullanımının milli sermayeyi koruyacağı, sanayinin gelişmesi, işsizliğin azalmasını sağlayacağı belirtilmiştir. Bu tutum dergide şöyle dile getirilmiştir: "Türk malı alırsam fiyatı teşkil eden para memleket içinde kalır. Ecnebi malı alırsam o parayı bir daha hiç göremem. Ecnebi kumaş, ipek, kundura vs. için verdiğim para ancak memleketin borcunu artırır. Türk malı alırsam, Türk emtiasının sürümü artar, imalâthane ve fabrikalar fazla istihlal yapar, dolayısı ile mal ucuza çıkar, benim dirimim ucuz olur." (Anonim 1929a: 62).

Türk Yurdu dergisinde dönemin olağanüstü koşullarını göz önünde bulundurarak devletin belirlemiş olduğu iktisat politikalarını desteklemiştir. Buhrandan en az etkilenen ülkelerin, korumacı ekonomiler olması, Türkiye'nin de iktisadi politikasını devletçiliğe yöneltmesini sağlamıştır. Özel sektörün, yerli burjuvazinin henüz yeterince güçlü olmadığı bir dönemde devletin piyasaya müdahale etmesi, yatırımları yönetmesi ve sıkı bir fiyat kontrolü uygulama çabaları öne çıkmıştır. Dış ticaret açığını azaltmak için de ithalata sınırlamalar getirilmiş, ithalat özel izne bağlanmıştır.

SONUÇ

19. yüzyılda hız kazanan Osmanlı reform teşebbüsleri içerisinde Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık yanında Türkçülük de özellikle II. Meşrutiyet sonrasında önem kazanmıştır. Bunda Rusya Türklerinin İstanbul'a gelerek, Türkçü cemiyetlerde görev alması etkili olmuştur. Özellikle Tatar ve Azeri aydınlar, Gaspıralı'nın açtığı yolda ilerlemiştir. 1909 yılında kurulan Türk Derneği içindeki gayri Müslim unsurlarla Türk milleti hakkında bilimsel çalışmalar yapmayı amaçlamıştır. Türk Derneği, 7 sayı çıkabilen bir dergide yayınlanmıştır.

1911 yılında kurulan Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Yurdu dergisini çıkarmaya başlamıştır. Bugün 100 yıllık köklü bir geçmişe sahip olan dergide Türkleri ilgilendiren her konuda yazılara yer verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ağırlaşan iktisadi sorunları da dergide yer almıştır. Özellikle İmparatorluğu esaret altına alan dış borçlar ve iktisadi hayatı düzenlemekle görevli Düyunu Umumiye'nin devletin sırtında ağır bir yük haline gelmesi dergi yazarlarını iktisadi sorunlara eğilmeye itmiştir. Bunun için de Parvus'a müracaat edilmiş ve onun dergide yazılarına yer verilmiştir. Parvus, Türk Yurdu dergisinde 11 yazı kaleme almıştır. Bu yazılardan ilki 22 Mart 1911'de başlamış, son yazısı ise 3 Şubat 1914'te yayınlanmıştır. Parvus, yazılarında Osmanlı iktisadi yapısı, Osmanlı maliyesi ve Osmanlı tarımının analizini yapmıştır. Analizlerini istatistiki kaynaklara dayandıran Parvus, İmparatorluğun içine düşmüş olduğu iktisadi esareti en yalın biçimde ifade etmiştir. Bunların yanından alınması gereken tedbirlerden de söz etmiştir. Bunlar içinde en önemlisi, milletin devletine sahip çıkmasıdır.

1923'te Türkiye Cumhuriyetinin kurulması, Osmanlı Devleti'nden miras kalan dış borçlar, kapitülasyonlar gibi çeşitli sorunların da karara bağlanmasını gerektirmiştir. Kapitülasyonlar kaldırılmıştır. İzmir İktisat Kongresi kararları ile liberal bir iktisat politikası izlenmiştir. Bu dönemde Türk devletinin bir nevi hars (kültür) şubesi olan Türk Ocağı ve onun yayın organı Türk Yurdu dergisi, dönemin iktisadi konularına da yer vermiştir. Türk tarımı, el sanatları, sanayinin sorunları tartışılmış, milli burjuvazi inşasının önemi üzerinde durulmuştur.

1929 iktisadi buhranı bütün dünyayı etkilemiştir. Sanayi üretimi azalmış, işsizlik artmış, fiyatlarda büyük artışlar gözlenmiştir. Genç Türk Cumhuriyeti bu dış rüzgâra karşı önlem olarak devletçi ekonomiye ağırlık vermiş, ithalat sınırlandırılmış ve özel izne bağlanmıştır. Devlet, kendi kendine yetecek bir politikaya yönelmiştir. Türk Yurdu dergisi de bu dönemde yerli malı kullanımı kampanyaları başlatmış, planlı iktisadi halka kabul ettirmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, 2. Baskı, İstanbul:Doruk Yayınları, 2002.

Anonim. "Türk Derneği Tasdik Edildi", *Türk Derneği*, 1327 (1911), s. 165.

—. "İzmir ve Türkler", *Türk Yurdu*, Yıl 1, Sayı 7, 9 Şubat 1327 (22 Şubat 1912), s. 210.

- . “İktisat Hazine-i Evrakı”, *Türk Yurdu*, X, 111, 2 Haziran 1332 (15 Haziran 1916a): 109-110, *Türk Yurdu V*, Ed. Murat Şefkatli, Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- . “Milli Banka”, *Türk Yurdu*, XI, 123, 24 Teşrinisani 1332 (7 Aralık 1916b): 269-275, *Türk Yurdu V*, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.
- . “İş Kanunları”, *Türk Yurdu*, XVII, 176, Kânunusani 1926: 159-160, *Türk Yurdu X*, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.
- . “Lazımdır”, *Türk Yurdu*, XXIII, 214, Ağustos 1929a: 62, *Türk Yurdu XV*, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.
- . “Başvekilimizin Nutku”, *Türk Yurdu*, XXIII, 218, Kânunuevvel 1929b: 69-75, *Türk Yurdu XV*, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.
- Akçura, Yusuf. “İttihat ve Terakki Cemiyetinin Yıllık Kongresi”, *Türk Yurdu*, V, 49, 19 Eylül 1329, (2 Ekim 1913): 28, *Türk Yurdu III*, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.
- . “İsimsiz”, *Türk Yurdu*, XII, 139, 19 Temmuz 1333 (19 Temmuz 1917): 160-161, *Türk Yurdu VI*, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.
- . *Türkçülüğün Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul:Kaynak Yayınları, 2008.
- Arai, Masami. *Jön Türk Dönemi Milliyetçiliği*, Çev. Tansel Demiler, İstanbul:İletişim Yayınları, 2003.
- Cevad, Ahmet. “Kooperatif Şirketler I”, *Türk Yurdu*, XIV, 160, 19 Temmuz 1333 (19 Temmuz 1917): 161-162, *Türk Yurdu VI*, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.
- . “Kooperatif Şirketler II”, *Türk Yurdu*, XIV, 161, 15 Ağustos 1334 (15 Ağustos 1918): 269-271, *Türk Yurdu VII*, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.
- Devlet, Nadir. *İsmail Gaspıralı*, İstanbul:Başlık Yayın Grubu, 2011.
- Denis, Henri. *Ekonomik Doktrinler Tarihi I*, Çev. Atilla Tokatlı, İstanbul:Sosyal Yayınları, 1973.
- Eliyev, Mehmed.. *Azerbaycan İktisadiyatı*. Bakü:İktisat Üniversitesi Neşriyatı, 1998.
- Georgeon, François. *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*, Çev. Ali Berktaş, 2. Baskı, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Hakkı, İsmail. “Türkçenin Sadeleştirilmesi”, *Türk Derneği Dergisi*, IV, 1911, s. 131.
- Hikmet, Ahmet. “Dilimiz”, *Türk Derneği Dergisi*, I, 1911, s. 20.
- . “Dilimiz II”, *Türk Derneği Dergisi*, II, 1911, s. 47.
- İnan, Afet. *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Karpat, Kemal H.. *Kısa Türkiye Tarihi, (1800-2012)*, Haz. Güneş Ayas, İstanbul:Timaş Yayınları, 2012.
- Karakaş, Mehmet. *Türk Ulusçuluğunun İnşası*, Ankara:Elips Kitap, 2000.
- Karaömeroğlu, M. Asım “Helphand Parvus and His İmpact on Turkish İntellectual Life”, *Middle Eastern Studies*, 6, November: p. 145 – 165, 2004.
- Keyder, Çağlar “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul:Belge Yayınları, 2003.
- N. N. “Yerli Malı Kullanalım”, *Türk Yurdu*, XXIII, 206-208, Kânunuevvel: s. 46-47, 1929.
- Nejat, Ethem “Ziraat Bankaları”, *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, 21 Rebiyülevvel 1327: 254-255, 1911.

Pamuk, Şevket. *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, 6. Baskı, İstanbul:İletişim Yayınları, 2010.

Sami, Salih. "Halıcılık", *Türk Yurdu*, XVI, 172, Ağustos 1925: 254-259, Türk Yurdu IX, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih İlkçağ'dan 1918'e*, 22. Baskı, Ankara:İmge Kitabevi, 2011.

Sarıнай, Yusuf . *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, İstanbul:Ötüken Yayınları, 1994.

Parvus "Köylüler ve Devlet", *Türk Yurdu*, I, 9, 9 Mart 1327 (22 Mart 1911): 262, 1911.

— . "1327 Senesinin Ahvali Maliyesine Bir Nazar", *Türk Yurdu*, II, 13, 3 Mayıs 1328 (16 Mayıs 1912a): 221, Türk Yurdu I, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Türkiye Avrupa'nın Mali Boyunduruğu Altındadır", *Türk Yurdu*, II, 16, 14 Haziran 1328 (27 Haziran 1912b): 263, Türk Yurdu I, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Türkiye Avrupa'nın Maliye Boyunduruğu Altındadır II", *Türk Yurdu*, II, 17, 29 Haziran 1328 (12 Temmuz 1912c): 284, Türk Yurdu I, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Esaret-i Maliyeden Kurtulmanın Yolu", *Türk Yurdu*, II, 19, 26 Temmuz 1328 (8 Ağustos 1912d): 318, Türk Yurdu I, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Devlet ve Milleti", *Türk Yurdu*, III, 27, 15 Teşrinisani 1328 (28 Kasım 1912e): 56-57, Türk Yurdu II, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Mali Tehlikelere", *Türk Yurdu*, III, 29, 13 Kânunusani 1328 (26 Ocak 1913a): 90, Türk Yurdu II, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "İş İştenden Geçmeden Gözlerinizi Açınız", *Türk Yurdu*, III, 36, 23 Mart 1329 (5 Nisan 1913b): 200, Türk Yurdu II, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Türk Gençlerine Mektuplar", *Türk Yurdu*, IV, 41, 30 Mayıs 1329 (12 Haziran 1913c): 312, Türk Yurdu II, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Türkiye'de Ziraattın İstikbali", *Türk Yurdu*, V, 49, 19 Eylül 1329 (2 Ekim 1913d): 20-24, Türk Yurdu III, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Köylü ve Devlet II", *Türk Yurdu*, V, 58, 21 Kânunusani 1329 (3 Şubat 1914): 173, Türk Yurdu III, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

Quataert, Donald. *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev. Ayşe Berktaş, 3. Baskı, İstanbul:İletişim Yayınları, 2004.

Sadi, Hamid. "Anadolu'dan Geçen Kadim Transit Yolları", *Türk Yurdu*, XIX, 189, Nisan 1927: 172-175, Türk Yurdu XII, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

Suad, Ali. "İktisadiyatta Milli Hars", *Türk Yurdu*, XIX, 186, Kânunusani 1927a: 32, Türk Yurdu XII, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "İktisadi Musahabe", *Türk Yurdu*, XIX, 187, Şubat1927b: 82-87, Türk Yurdu XII, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

— . "Milli İktisadiyatta Para Meselesi ve Tesanüt", *Türk Yurdu*, Nisan 1927c, XII, 189, Ed. Murat Şefkatli, Ankara:Tutibay Yayınları, 2000.

Suphi, Hamdullah. "Merkez Heyetin Tamimi", *Türk Yurdu*, XXIII, 206-208, Kânunuevvel: 71, 1929.

- Tanör, Bülent. *Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları*, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- Tekeli, İlhan - İlkin, Selim. *1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları*, Ankara:ODTÜ Yayınları, 1977.
- Tezel Y. Sezai. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Timur, Taner. *Türk Devrimi ve Sonrası*, 6. Baskı, Ankara:İmge Kitabevi, 2008.
- Toprak, Tarık Zafer. *Türkiye’de Milli İktisat*, Ankara:Yurt Yayınları, 1982.
- . *Türkiye’de Siyasal Partiler I*, 2. Baskı, İstanbul:Hürriyet Vakfı Yayınları, 1998.
- Tunçay, Mete *Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)*, Cilt 1, 3. Baskı, İstanbul:Bilgi Yayınevi, 1978.
- . *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Ankara:Yurt Yayınları, 1981.
- Üstel, Füsün. *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul:İletişim Yayınları, 1997.